

Türkmenistanyň Adalat ministrligi
tarapyndan 2012-nji ýylyň 6-njy
martynda 633 san bilen bellige
alyndy

Türkmenistanyň Maliýe ministriniň
2012-nji ýylyň 8-nji fewralyndaky
№ 12-Ö buýrugy bilen tassyklandy

Täjirçilik kärhanalary üçin maliýe hasabatlylygynyň milli standarty 2

„JEBISLENDIRILEN MALIÝE HASABATLYLYGYNY BERMEK“

Mazmuny	Bölämleriň №
Umumy düzgünler.....	1-3
Kesgitlemeler.....	4
Jebislendirilen maliýe hasabatlylygyny bermek	5-11
Jebislendirmegiň düzgünleri.....	12-24
Maýa goýumlaryny aýratyn maliýe hasabatlylygynda hasaba almak..	25-27
Maglumaty açmak.....	28-29
Güýje girýän senesi	30

UMUMY DÜZGÜNLER

1. Şu standart düýp kärhananyň gözegçiliginde bolýan kärhanalar topary üçin jebislendirilen maliýe hasabatlylygy düzülende we berlende ulanylýar.

2. Şu standart kärhanalar birleşdirilende (MHMS „Kärhanalary birleşdirmek“) ýüze çykýan gudwili goşmak bilen, kärhanalaryň birleşdirilmegini we olaryň jebislendirmäge edýän täsirini hasaba almagyň usullaryna degişlidir.

3. Şeýle hem şu standart, kärhananyň meýletin ýa-da Türkmenistanyň kadalaşdyryjy hukuk namalaryna laýyklykda aýratyn maliýe hasabatlylygyny berýän ýagdaýlarynda golçur, bilelikde gözegçilik edilýän we assosirlenen kärhanalara maýa goýumlary hasaba alnanda ulanylýar.

KESGITLEMELER

4. Şu standartda şu adalgalar görkezilen manylarynda peýdalanylýar:

Jebislendirilen maliýe hasabatlylygy - ykdysady subýektleriň toparynyň ýeke-täk ykdysady subýektiň maliýe hasabatlylygy hökmünde berlen maliýe hasabatlylygy.

Gözegçilik – kärhananyň işinden peýda almak maksady bilen, onuň maliýe we amallar syýasatyny kesgitlemek hukugy.

Topar – kärhanalaryň birleşigi (assosiasiyalar, konsernler we birleşmeleriň beýleki görnüşleri), düýp kärhana we onuň golçur kärhanalary.

Düýp kärhana – bu bir ýa-da birnäçe golçur kärhanalary bolan kärhanadyr.

Golçur kärhana – bu beýleki kärhana (düýp kärhana diýlip atlandyrylýan kärhana) tarapyndan gözegçilik edilýän kärhanadyr.

Gözegçilik etmeýän paý – bu golçur kärhananyň peýdasynyň ýa-da ýitgisiniň we arassa aktiwleriniň düýp kärhananyň göni ýa-da golçur guruluşlaryň üstünden gytaklaýyn eýelik etmeýän maýadaky paýyna düşýän bölegidir.

Aýratyn maliýe hasabatlylygy – düýp kärhana, assosirlenen kärhananyň maýa goýumçysy ýa-da bilelikde gözegçilik edilýän kärhananyň gatnaşyjysy tarapyndan düzülýän maliýe hasabatlylygy, onda maýa goýumlary maliýe netijeleri barada hasabatda görkezilenleriň we maýa goýum obýektleriniň arassa (sap) aktiwleriniň esasynda däl-de, maýadaky gönüden-göni paýyň esasynda hasaba alynýar. Golçur kärhanasy, assosirlenen kärhanasy we bilelikde gözegçilik edilýän kärhanada gatnaşma paýy bolmadyk kärhananyň maliýe hasabatlylygy aýratyn maliýe hasabatlylygy bolup durmaýar. Şu standarta laýyklykda jebislendirilen maliýe hasabatlylygyny bermekden boşadylýan düýp kärhana aýratyn maliýe hasabatlylygyny we jemleýji maliýe hasabatlylygyny berip biler.

Jemleýji maliýe hasabatlylygy – düýp kärhana (ministrlük, pudak edarasy, birleşik) tarapyndan berilýän, düýp we golçur kärhanalaryň aktiwleriniň, borçnamalarynyň, maýasynyň, girdejileriniň we çykdaýjalarynyň meňzeş maddalaryny goşmak ýoly bilen alnan maliýe hasabatlylygydyr.

Özüne düşýän gymmaty boýunça hasaba alnyş usuly – bu maýa goýumlaryny hasaba alnyş usuly bolup, onda maýa goýumy özüne düşýän gymmaty boýunça ykrar edilýär. Maýa goýumçysy maýa goýumlaryndan alynýan girdejini diňe maýa goýum obýektleriniň satyn alnan senesinden soň ýüze çykýan toplanan peýdadan alýan paýynyň derejesinde ykrar edýär.

JEBISLENDIRILEN MALIÝE HASABATLYLYGYNÝ BERMEK

5. Düýp kärhana jebislendirilen maliýe hasabatlylygyny bermelidir, onda ol şu standarta laýyklykda, özüniň golçur kärhanalara goýan maýa goýumlaryny jebislendirýär.

6. Düýp kärhana jebislendirilen maliýe hasabatyny bermekden diňe şu ýagdaýlarda boşadylýar, eger-de:

a) onuň özi beýleki kärhananyň doly ýa-da bölekleýin eýeçiligindäki golçur kärhana bolup durýan bolsa we tersine bolan ýagdaýynda ses bermek hukugy bolmadyklary hem goşmak bilen, onuň beýleki eýeleriniň düýp kärhananyň jebislendirilen maliýe hasabatyny bermejekdigi barada habarly bolsalar we oňa garşy bolmasalar;

b) düýp kärhananyň bergi ýa-da paý gurallary açyk bazarda (içerki ýa-da daşary ýurt gazna biržasynda ýa-da ýerli we sebitleriň bazaryny goşmak bilen, biržadan daşary bazarda) dolanyşykda bolmaýan bolsa;

ç) düýp kärhana açyk bazara gurallaryň haýsydyr bir derejesini çykarmak maksady bilen, düzgünleşdiriji edara özüniň maliýe hasabatlylygyny ibermedik we ibermek boýunça iş geçirmeýän bolsa;

d) şu düýp kärhananyň ahyrky ýa-da islendik aralyk düýp kärhanasy maliýe hasabatlylygynyň milli standartlarynyň talaplaryna laýyk gelýän jebislendirilen maliýe hasabatlylygyny açyk elýeter bolmagy üçin çykarýan bolsa.

7. Eger-de düýp kärhana jebislendirilen maliýe hasabatlylygyny bermekden boşadylýan bolsa, onda ol jemleýji maliýe hasabatlylygyny bermelidir.

8. Düýp kärhananyň jebislendirilen maliýe hasabatlylygy onuň ähli golçur kärhanalarynyň maliýe hasabatlylygyny öz içine almalydyr.

9. Düýp kärhananyň göni ýa-da golçur kärhanalaryň üsti bilen gytaklaýyn kärhananyň ses berýän hukuklarynyň ýarysyndan gowragyna eýelik edýän mahalynda (muňa aýratyn ýagdaýlar girmeyär), şunuň ýaly eýelik etmegiň gözegçiligi üpjün etmeýändigini takyk görkezilen bolsa, gözegçiligiň bolmagy göz önünde tutulýar. Düýp kärhana kärhananyň ses berýän hukuklarynyň ýarysyndan gowragyna eýelik etmeýän mahalynda hem gözegçilik bolýar, eger-de onuň:

a) beýleki maýa goýumçylary bilen ylalyşyk boýunça, ses bermek hukugy bolan paýnamalaryň ýarysyndan gowragyny dolandyrmak hukugy bar bolanda;

b) tertipnama ýa-da ylalaşyga laýyklykda kärhananyň maliýe we amallar syýasatyny kesgitlemäge ygtyýary bar bolanda;

ç) kärhana gözegçilik etmek şol geňeşiň ýa-da edaranyň üstünden amala aşyrylýan ýagdaýynda, beýleki kärhananyň direktorlar geňeşiniň ýa-da şonuň bilen deň ähmiýeti bolan dolandyryş edarasynyň agzalarynyň köpüsini bellemek ýa-da aýyrmak hukugy bar bolanda; ýa-da

d) kärhana gözegçilik etmek şol geňeşiň ýa-da edaranyň üstünden amala aşyrylýan ýagdaýynda, direktorlar geňeşiniň ýa-da şonuň bilen deň ähmiýeti bolan dolandyryş edarasynyň mejlislerinde sesleriň köplügini almak mümkinçiligi bar bolanda.

10. Maýa goýum obýektiniň maliýe we amallar syýasatyny dolandyrmak mümkinçiligini we şeýlelikde onuň işinden peýda almak mümkinçiligini ýitiren mahalynda düýp kärhana gözegçiligi ýitirýär. Gözegçiligiň ýitirilmegi doly ýa-da belli bir derejede eýeçiligiň üýtgän halatynda hem, saklanyp galan ýagdaýynda hem bolup biler. Bu, mysal üçin, golçur kärhanalaryň döwlet, kazyýet, edara ediji ýa-da düzgünleşdiriji edara tarapyndan gözegçilik obýekti bolýan ýagdaýlarynda bolup geçýär. Ol şertnamalaýyn ylalaşygyň netijesinde hem bolup biler.

11. Golçur kärhana onuň işiniň toparyň düzümindäki beýleki kärhanalaryň işinden tapawutlanýandygy sebäpli jebislendirmekden aýrylmaýar. Şunuň ýaly golçur kärhanalary jebislendirmek we jebislendirilen maliýe hasabatlylygynda olaryň dürli görnüşli işleri baradaky goşmaça maglumaty açmak ähmiýetli maglumatyň alynmagyny üpjün edýär.

JEBISLENDIRMEGIŇ DÜZGÜNLERI

12. Jebislendirilen maliýe hasabatlylygy düzülende kärhana aktiwleriň, borçnamalaryň, maýanyň, girdejileriň we çykdajylaryň meňzeş maddalaryny goşmak ýoly bilen, düýp we golçur kärhanalaryň maliýe hasabatlylygyny setirme-setir jemleýär.

13. Jebislendirilen maliýe hasabatlylygynyň bir bitewi ykdysady subýekt

hökmünde topar barada maliýe maglumatyny bermegi üçin, şu hereketler amala aşyrylýar:

a) düýp kärhananyň golçur kärhanalaryň her birine goýan maýa goýumlarynyň balans gymmaty we her bir golçur kärhananyň maýasynyň düýp kärhana degişli bölegi aýrylýar;

b) hasabat döwründe jebislendirilen kärhanalaryň peýdasynda ýa-da ýitgisinde gözegçilik etmeýän paýlar kesgitlenýär; we

ç) jebislendirilen golçur kärhanalaryň arassa aktiwlerindäki gözegçilik etmeýän paý düýp kärhananyň paýdarlarynyň maýasyndan aýratynlykda görkezilýär. Arassa aktiwlerdäki gözegçilik etmeýän paý şulardan ybaratdyr:

ilkibaşda birleşdirilen senesindäki ýagdaýa görä bu gözegçilik etmeýän paýlaryň pul möçberleri;

birleşen senesinden başlap maýanyň üýtgemelerindäki gözegçilik etmeýän paýlar.

14. Toparyň içindäki hasaplamalar boýunça galyndylar, geleşikler, girdejiler we çykdaýylar doly aýrylýar. Toparyň içindäki geleşikleriň netijeleri bolup durýan hem-de ätiýaçlyklar we esasy serişdeler ýaly aktiwleriň düzüminde ykrar edilen peýdalar we ýitgiler doly aýrylýar. Toparyň içindäki ýitgiler gymmatyň gaçmagyny görkezip biler, ol bolsa jebislendirilen maliýe hasabatlylygynda ykrar edilmegini talap edýär.

15. Düýp kärhananyň we onuň golçur kärhanalarynyň jebislendirilen maliýe hasabatlylygy düzülende peýdalanylýan maliýe hasabatlylygy şol bir hasabat senesindäki ýagdaýa görä taýýarlanylmalýdyr. Düýp kärhananyň we golçur kärhananyň hasabat seneleri gabat gelmeýän bolsa, onda golçur kärhana jebislendirmek maksady bilen, eger bu amala aşyrylykly bolsa, düýp kärhananyň hasabat senesindäki ýagdaýa görä goşmaça maliýe hasabatlylygyny taýýarlaýar.

16. Golçur kärhananyň jebislendirilen maliýe hasabatlylygy düzülende peýdalanylýan maliýe hasabatlylygynyň düýp kärhananyň hasabat senesi bilen laýyk gelmeýän hasabat senesindäki ýagdaýa görä taýýarlanýan mahalynda, şol sene bilen düýp kärhananyň hasabat senesiniň arasyndaky döwürde bolup geçen düýpli geleşikleriň ýa-da wakalaryň täsirine düzediş girizilmelidir. Islendik ýagdaýda hem golçur we düýp kärhananyň hasabat seneleri biri-birinden üç aýdan köp tapawutlanmaly däldir. Hasabat döwürleriniň dowamlylygy we hasabat döwürleriniň arasyndaky islendik tapawut bir döwürden beýleki döwre geçilende birmeňzeş bolmalydyr.

17. Meňzeş şertlerde meňzeş geleşikler we beýleki wakalar üçin jebislendirilen maliýe hasabatlylygy ýeke-täk hasaba alyş syýasatynyň esasynda düzülmelidir.

18. Eger toparyň düzümindäki kärhana meňzeş şertlerde meňzeş geleşikler we beýleki wakalar babatynda jebislendirilen maliýe hasabatlylygyny düzmek üçin kabul edilen hasaba alyş syýasatyndan tapawutlanýan hasaba alyş syýasatyny peýdalanylýan bolsa, onda jebislendirilen maliýe hasabatlylygyny taýýarlamagyň barşynda onuň maliýe hasabatlylygyna degişli görnüşde düzediş girizilýär.

19. Golçur kärhananyň girdejileri we çykdaýylary alnan senesinden başlap, jebislendirilen maliýe hasabatlylygyna goşulýar. Golçur kärhananyň girdejileri we

çykdaýlary düýp kärhananyň bu golçur kärhana gözegçilik etmegini bes eden senesine çenli jebislendirilen maliýe hasabatlylygyna goşulýar. Golçur kärhananyň çykyp gitmeginden pul serişdeleriniň gelip gowuşmagy bilen, çykyp giden senesindäki ýagdaýa görä onuň balans gymmatynyň arasyndaky tapawut jemi peýda baradaky jebislendirilen hasabatda golçur kärhananyň çykyp gitmeginden alnan peýda ýa-da ýitgi hökmünde ykrar edilýär.

20. Kärhana goýulýan maýa goýumlary „Maliýe gurallary“ MHMS-na laýyklykda, onuň assosirlenen kärhana ýa-da bilelikde gözegçilik edilýän kärhana bolmadyk şertinde, onuň golçur kärhana bolmagy bes eden senesinden başlap hasaba alynmaga degişlidir.

21. Kärhananyň golçur kärhana bolmagy bes eden senesindäki ýagdaýa görä balans gymmaty „Maliýe gurallary“ MHMS-na laýyklykda, maliýe aktiwine ilkibaşda baha berlende özüne düşýän gymmat hökmünde kabul edilmelidir.

22. Gözegçilik edilmeyän paýlar maliýe ýagdaýy baradaky jebislendirilen hasabatnyň maýa bölümünde, düýp kärhananyň paýdarlar maýasyndan aýratynlykda görkezilmelidir. Toparyň peýdasyndaky ýa-da ýitgilerindäki gözegçilik etmeyän paýlar hem aýratynlykda açylmalydyr.

23. Peýda ýa-da ýitgi düýp kärhananyň paýdarlar maýasyna we gözegçilik etmeyän paýa degişlidir. Olaryň ikisiniň hem maýa bolup durýandygy sebäpli, gözegçilik etmeyän paýa degişli bolan pul möçberi girdeji hem, çykdaýy hem bolup durmaýar.

24. Eger golçur kärhananyň dolanyşykda gözegçilik edilmeyän paýlarda bar bolan we maýa goýum hökmünde topara bölünen, kumulýatiw artyk hukukly paýnamalary bar bolsa, onda düýp kärhana özüniň peýdadaky ýa-da ýitgilerdäki paýyny, bu diwidendleriň yglan edilendigine ýa-da edilmändigine garamazdan, şunuň ýaly paýnamalar boýunça diwidendleriň pul möçberine düzediş girizilenden soň hasaplaýar.

MAÝA GOÝUMLARYNY AÝRATYN MALIÝE HASABATLYLYGYNDA HASABA ALMAK

25. Aýratyn maliýe hasabatlylygy düzülende golçur, bilelikde gözegçilik edilýän we assosirlenen kärhanalara goýlan, ýerlemek üçin niýetlenen hökmünde topara bölünmedik (we ýerlemek üçin niýetlenen hökmünde topara bölünen çykyp gidýän topara goşulmadyk) maýa goýumlary:

a) özüne düşýän gymmaty boýunça; ýa-da

b) "Maliýe gurallary" MHMS-na laýyklykda adalatly gymmaty boýunça hasaba alynmalydyr.

Maýa goýumlarynyň her bir topary babatynda hasaba almagyň şunuň ýaly tertibi ulanylýar.

26. Golçur, bilelikde gözegçilik edilýän we assosirlenen kärhanalara goýlan, "Ýerlemek üçin niýetlenen uzak möhletli aktiwler" MHMS-na laýyklykda ýerlemek üçin niýetlenen hökmünde topara bölünen (we ýerlemek üçin niýetlenen hökmünde topara bölünen, çykyp gidýän topara goşulan) maýa goýumlary görkezilen standartda göz önünde tutulan tertibe laýyklykda hasaba alynmalydyr.

27. "Maliýe gurallary" MHMS-na laýyklykda jebislendirilen hasabatda görkezilen, bilelikde gözegçilik edilýän we assosirlenen kärhanalara goýlan maýa goýumlar maýa goýumçynyň aýratyn maliýe hasabatlylygynda hem şol tertibe laýyklykda görkezilmelidir.

MAGLUMATY AÇMAK

28. Şu maglumatlar jebislendirilen maliýe hasabatlylygynda açylmaga degişlidir:

a) düýp kärhana bilen düýp kärhananyň göni ýa-da golçur kärhananyň üsti bilen gytaklaýyn ondaky ses bermek hukugy bolan paýnamalaryň ýarysyndan gowragyna eýelik edýän golçur kärhananyň arasyndaky gatnaşyklaryň häsiýeti;

b) maýa goýum obýektiniň ses bermek hukugy bolan paýnamalarynyň ýarysyndan gowragyna göni ýa-da golçur kärhanalaryň üsti bilen gytaklaýyn eýelik etmegiň gözegçiligi üpjün etmeýändiginiň sebäpleri;

ç) şunuň ýaly hasabatnyň jebislendirilen maliýe hasabatlylygy düzülende peýdalanylýan we onuň düýp kärhananyň hasabat senesi we hasabat döwri bilen gabat gelmeýän senedäki ýa-da döwürdäki ýagdaýa görä düzülen mahalynda golçur kärhananyň maliýe hasabatlylygynyň düzülen senesi, şeýle hem beýleki hasabat senesiniň we döwrüniň peýdalanylmagynyň sebäbi; we

d) golçur kärhananyň diwidendler, karzlary ýa-da hakujylary gaýtarmak görnüşinde düýp kärhananyň serişdelerini geçirmek boýunça mümkinçilikleriniň islendik möhüm çäklendirmeleriniň häsiýeti we derejesi (mysal üçin, karzlar hakynda ylalyşyklaryň ýa-da düzgünleşdiriji edaranyň talaplarynyň netijesi hökmünde).

29. Aýratyn maliýe hasabatlylygynyň jebislendirilen maliýe hasabatlylygyny taýýarlamazlyk meselesini çözüän düýp kärhana üçin düzülýän mahalynda, şunuň ýaly aýratyn hasabatlylykda şu maglumatlar açylmalydyr:

a) şu maliýe hasabatlylygynyň aýratyn maliýe hasabatlylygy bolup durýandygy we jebislengirmäge bildirilýän talaplardan çykmalaryň ulanylandygy;

b) golçur, bilelikde gözegçilik edilýän we assosirlenen kärhanalara goýlan ep-esli maýa goýumlarynyň sanawy, eýeçilik edilýän paýlaryň gatnaşygy, şeýle hem şunuň ýaly maýa goýumlaryny hasaba almak üçin ulanylan usulyň beýany.

GÜÝJE GIRÝÄN SENESI

30. Maliýe hasabatlylygynyň şu standarty 2013-nji ýylyň 1-nji ýanwaryndan güýje girýär.

Goşundy

Şu standart maliýe hasabatlylygynyň halkara standarty 27 „Jebislendirilen we aýratyn maliýe hasabatlylygy“ (IAS 2009) laýyklykda işlenip düzüldi, şu aşakdakylardan başgasy:

kābir bölümleriniñ düşnükli bolmagy üçin olara düzediş girizildi; mümkin bolan ses bermek hukugy (öwrülýän gymmatly kagyzzar, opsiýnlar,) bolan ýagdaýlarynda gözegçiligi kesgitlemek baradaky düzgünler aýryldy.